

Runstenarna i landskapet. En undersökning av vad placeringen av runstenarna i Tiohärad kan säga om resarna och deras budskap

Per Stille

Vad är en runsten? En runolog söker gärna svaret i själva runtexten. I de sent vikingatida runinskrifterna har nästan alltid minnesformeln, ”NN satte denna sten efter NN”, en framträdande plats. Ur den synpunkten skulle man kunna tänka sig att det är minnesfunktionen som är det väsentliga och att själva mediet, runstenen, enbart har en funktion av att vara bärare av detta budskap och att utformning och placering endast har med tillgänglighet och synlighet att göra. Det finns åtskilligt som talar för att förhållandena är mer komplicerade. I minnesformeln spelar beställarna en viktig roll som kan jämföras med de ihågkomna. Den tilläggsinformation som ges kan också peka mot att budskapet i inskriften och mediet, runstenen, har en flerfaldig funktion. I texterna återfinns böneformler, vilka kan ses som en uppmaning att be för de omnämnda personerna. Här omtalas också företeelser som har samband med runstenen som brobyggen etc. (Klos 2009: kap. 4). Den varierande ornamentiken har naturligtvis också sina olika betydelser. Allt sådant ger en fingervisning om den sociala, mentala och diskursiva miljö i vilken runstenarna utformats och att runstenen fungerar multimodalt (Bianchi 2010: 42 ff.). Det är därför man bör se runstensresandet som ett komplext fenomen med flera olika funktioner.

Man kan utifrån denna multifunktionalitet analysera runmonumenten ur många olika aspekter. Här nedan diskuteras främst runstenarnas placering utifrån vad man nu vet om denna, men också vad som är möjliga vägar att fördjupa denna kunskap. Runstenarnas placering är en nyckel till att förstå vad man velat åstadkomma med att utföra dem och ger oss en bättre förståelse av det sammanhang som den språkliga texten har formulerats i. Forskning omkring runstenarnas placering har varit betydande (för en översikt se Klos 2009: kap.1). Vanligt har varit att man undersökt runstenarnas läge i förhållande till gravar, vägar och gränser. Runstenar och brobyggande har också undersökts, liksom runstenarnas förhållande till kyrkor. Också det viktiga förhållandet till bebyggelse och sociala skikt i samhället har behandlats, vilket också berörs i denna undersökning.

Tiohärad runstenar

Undersökningen omfattar ett begränsat runmaterial nämligen de kända förekomsterna av sent vikingatida runstenar i ett område som motsvarar det medeltida Tiohärad. Detta område var under medeltiden en egen lagsaga. Dessa stenar har under senare år varit föremål för förnyade studier och har behandlats i årsböcker för de lokala museerna (*Runor i Kronobergs län* 2008, *Om runstenar i Jönköpings län* 2002). Den sena vikingatiden betyder här en period mellan sent 900-tal och mitten av 1000-talet, vilket är den tid som de här behandlade stenarna kan tänkas ha tillkommit i (Stille 2008: 74). Man kan våga göra en kronologisk skiktning där sju ristningar med djuornamentik, Sm 10, Sm 21, Sm 31, Sm 72, Sm 76, Sm 85 och Sm 103, kan ses som de relativt senare inom denna period.

Antalet kända runstenar är 82, varav 80 är beskrivna i *Smålands runinskrifter* (SmR). Fyra nummer i SmR har här uppfattats som tillhöriga två runstenar och sammanförts, Sm 40 och Sm 41, respektive Sm 87 och Sm 88. Endast två nyfynd, Sm IVOS1990;18 från Södra Ljunga socken och Sm NOR2002;25 från Bredaryds socken, har tillkommit. Troligen har det funnits åtminstone dubbelt så många runstenar som de nu kända, men det kan röra sig om betydligt fler (Stille 2008: 75 f.). Tyvärr finns det ingen god möjlighet att avgöra hur försvunna runstenar relaterar till de bevarade. Det kan ju vara så att runstenar i vissa lägen har lättare för att försvinna än i andra. Det är alltså tveksamt hur representativt det bevarade materialet är. Det betyder också att de resonemang som förs nedan enbart har en relevans för det bevarade materialet.

Vad kan då sägas om runstenarnas ursprungliga placering? (För en översikt se Appendix.) Lydia Klos (2009: 57) anger för ett område som motsvarar det nuvarande Sverige att av 2 654 runstenar återfinns 1 231 i sekundär användning, ytterligare 693 har en osäker placering och

endast 730, dvs. endast 28 %, befinner sig på ursprunglig plats. När det gäller ursprunglig plats är det förmodligen relativt få som står helt orörda. Platsen kan vara väl känd, men runstenarna har vält och rests på nytt. Det är alltså troligen ännu färre som står så som de en gång restes. Någon gång går det att konstatera att ristningen gör så. Ett exempel är U 460 som har brutits i närheten av den berghäll som den är rest på och som rimligen står som den alltid har gjort.

Kunskapen om den ursprungliga placeringen varierar alltså. Man kan urskilja olika nivåer. Stenarna kan vara påträffade i ett sekundärt läge dvs. ha förts från sin ursprungliga plats utan att förflyttningen någon gång har dokumenterats. Ursprunglig plats är alltså okänd. Detta gäller för de flesta runstenar som påträffats i eller vid kyrkor. Även andra sekundära lägen i olika byggnadsverk finns. Sammanlagt rör det sig i undersökningsområdet om 25 runstenar påträffade i eller vid kyrkor och 3 i andra sekundära lägen. Principiellt finns det möjligheter att göra en kvalificerad gissning över ursprunglig plats. Texten kan ge vägledning, genom att tala om placering såsom bro etc. Den kan också omnämna samma personer som finns nämnda på andra stenar, kanske rentav utgöra en parsten till en annan sten. Något sådant fall finns dock inte i undersökningsmaterialet. En geologisk undersökning kan ge anvisningar på en åtkomstplats. Troligen är det också så att runstenar som är inmurade i kyrkor oftast kommer ifrån närområdet, men hur stort detta kan tänkas vara måste bestämmas från fall till fall.

Kunskapen om ursprunglig placering kan också vara god. Även om stenen har rests på nytt eller flyttats kan det finnas noggranna uppgifter om var den ursprungligen stått. Detta gäller för inte mindre än 25 stenar. Ännu bättre möjlighet till analys ger naturligtvis de stenar som står kvar på ursprunglig plats, vilket gäller för 14 stenar. För dessa 39 runstenar dvs. inte fullt hälften av materialet, kan man tala om att man har kunskap på en mikronivå, där man kan diskutera exempelvis hur stenen har varit vänd eller hur den varit synlig för människor. För ytterligare en del flyttade, återresta eller försvunna stenar, 15 stycken, finns vagare äldre uppgifter. I detta senare fall är det inte alltid möjligt att beskriva hur stenen har varit ämnad att ses, men väl att den har kommit från ett bestämt område och att den befunnit sig i närheten av eller kan kopplas till andra fenomen som exempelvis vattendrag, vägar, gravfält eller bebyggelseenheter. Här skulle jag vilja tala om en kunskap på makronivå. Gränsdragningarna är självfallet inte alltid helt klara.

När man talar om ursprungliga plats är det ju fråga om en fysisk placering. Men den måste relateras till de naturgeografiska och samhälleliga förhållanden som rådde vid tiden för runstenarnas tillkomst. Här kan sägas att kunskaperna i allmänhet är mycket bristfälliga. Direkta arkeologiska undersökningar är mycket sällsynta. Vad man antagit är att vattendrag, sankmarker och höjder har förändrat sig ganska litet eller är möjliga att rekonstruera. När det gäller vägar är det ofta kartor från 1600-talet och framåt som ger underlag för omdömet. Hålvägar eller uppbyggda väganläggningar som vid Sm 96 kan dock vara synliga och arkeologiskt registrerade. Problematiken finns speglad hos Brink (2002). Ett enkelt konstaterande av närhet till ett gravfält säger mindre om man inte vet gravfältets ålder. Än svårare är det att rekonstruera den sent vikingatida bebyggelsens läge. I allmänhet har man vid bestämning av vikingatida bebyggelseenheter utgått från närheten till gravfält eller andra fornlämningar, betydligt senare kameralt material och ortnamn. Direkta utgrävningar av gårds- eller bytomter är sällsynta. I väntan på att fördjupade arkeologiska studier och undersökningar bygger uppgifterna i denna undersökning på det material som finns tillgängligt i framför allt Smålands runinskrifter.

Runstenar i och vid kyrkor

En stor grupp av runstenar har påträffats inmurade i kyrkor eller i anslutning till kyrkogårdar. 13 stycken har under medeltiden infogats i olika delar av 10 kyrkor Sm 10, Sm 27, Sm 32, Sm 33, Sm 39, Sm 43, Sm 97, Sm 98, Sm 102, Sm 104, Sm 105, Sm 106 och Sm 170 (troligen). Två, Sm 2† (med viss osäkerhet) och Sm 72, har fogats in i senare tillkomna delar av två ytterligare kyrkor. Av de 10 ristningar som påträffats på eller vid kyrkogårdar kan några såsom Sm 15, Sm 28 och Sm 63† ha varit inmurade i senare rivna medeltidskyrkor. De övriga är Sm 34†, Sm 40, Sm 51, Sm 69, Sm 85, Sm 92 och Sm 107. Det rör sig om sammanlagt 17 kyrkplatser till vilka 25 runstenar kan knytas. Sm 34 bör dock med sin bestämning sunnan om kyrkan ses som ganska osäker.

Något som slår en inför dessa siffror är hur få platser det rör sig om. Vid medeltidens slut fanns 165 kyrkor i området, varav inte mindre än 144 sedan har rivits eller kraftigt ombyggt (Hansson 2001: 92 ff.). Det är alltså bara vid ca 10 % av de senare kyrkplatserna som det har påträffats runstenar. Det verkar rimligt att räkna med att betydligt fler har funnits, men att de har försvunnit in i murarna vid olika om- och nybyggnader som ju i allmänhet skett vid en tid då inget antikvariskt intresse eller kontroll funnits. Vid nybyggnaden av Vetlanda kyrka 1797 togs runstenar fram och lades sedan in i murarna utan att beskrivas (SmR 1936–61: 236). Även om de kända förekomsterna bara är hälften eller en fjärdedel av det som en gång funnits, så skulle alltså mer än hälften av alla platser som senare fått en kyrkobyggnad sakna runsten. Förhållandet kan säkert ges flera tolkningar och berör främst förhållandet mellan runstensresare och sentida kyrkplatser, men det understryker hur fåtaliga runstenar är i undersökningsområdet.

Sju runstenar har alltså befunnit sig vid en kyrka utan att de kan visas ha använts för kyrkobyggnaden. Vilken koppling kan man då tänka sig att de haft till denna plats? En tanke som funnits är att en del tidiga kyrkor har anlagts som privatkyrka på en huvudgårds ägor (Hansson 2001:87 ff.). Möjligen kan det vara fråga om sådana i dessa fall och tolkningen skulle då var att runstenen närmast varit placerad för att signalera själva huvudgården. Kopplingen mellan kyrka eller gudstjänst och huvudgård kan säkert skilja sig åt i olika delar av landet. Vid behandlingen av den uppländske runristaren Erik har jag (Stille 1999: 210) antagit att stenarna har varit placerade i närheten av gården. Genom att korsen är så framträdande kan man tänka sig att de eventuellt har tjänstgjort som andaktsplats. För två av runstenarna nämnda ovan är det dock tydligt att de inte har haft kors, Sm 51 och Sm 85. Även för övriga runstenar påträffade i kyrkor kan förklaringen av privatkyrka vid huvudgård diskuteras, men i de fall där flera runstenar påträffats vid samma kyrka kan kanske en alternativ förklaring sökas. Det är knappast möjligt att utifrån detta sparsamma material dra någon slutsats om hur många kyrkor som ursprungligen anlagts som privatkyrkor.

Runstenar och broanläggningar

Eftersom många runstenar omnämner brobyggande är det naturligt att se runstens placering vid en broanläggning som en speciell miljö. Åtta runristningar i materialet omtalar brobyggande. Två av dessa återfinns vid kyrkor. Sm 15 befinner sig vid Östra Torsås kyrka som ligger vid den viktiga väg som leder över Torsån i omedelbar närhet. Sm 72, med ett osäkert angivande av bro, är inmurad i Ramkvilla kyrka inte långt från ån som går mellan Ramsjön och Klokesjön. Sambandet mellan tidig (samtida) kyrkplats och brobyggande är något som bör undersökas närmare. Två ristningar kan inte bestämmas närmare till plats men har ett möjligt förhållande till ett vattendrag, Sm 30 till en å som flutit ut i Lagan och Sm 73 till en sankmark som kanske anknutit till en väg söderifrån mot platsen där Skepperstads kyrka nu ligger. Fyra, Sm 17, Sm 96, Sm 99 och Sm 100, kan klart knytas till vattendrag eller broanläggning. Ytterligare sju stenar har ett sådant läge, Sm 13, Sm 20†, Sm 37, Sm 48, Sm 55, Sm 93 och Sm 111. Det är alltså 11 stenar av de 54 som med mer eller mindre säkerhet kan bestämmas till plats som har detta läge. För många av de stenar som är resta vid vattendrag gäller att deras placering kan ha sammanfallit med gränser för bebyggelseenheter (jfr Stille 2004:73) eller andra gränser. Brobyggande kan ses som ett tecken på runstensresarens position och resurser.

Vägar, gränser och bebyggelse

Det är inte alldeles lätt att bestämma var forntida vägar har gått. Man kan anta att vid alla de tillfällen där runstenen har stått vid ett vattendrag och ett möjligt broläge har det också funnits en väg. Vid de 16 övriga fall där man har sentida uppgifter om en väg finns i 9 fall också gravar i närheten. I ett fall, Sm 103, kan man anta att vägen gått nära en by. Två ristningar omtalar uttryckligen att de står vid vägskäl, Sm 45 och Sm 60. Den senare är intressant eftersom den står på ursprunglig plats i ett stenrör (röse). Sådana rösen används ju senare som gränsmarkeringar. Det finns ytterligare en runsten om vilka man kan konstatera att den troligen stått vid vägskäl, Sm 8. Ett vägskäl bör ju vara en plats många passerar, vägarna går mot skilda byar och möjligen har runstenen fungerat som en signal om vilken gård eller by man går mot.

Runstenarna kan ibland knytas till senare bebyggelselagen. Sex stycken anges i Smålands runinskrifter stå nära en gård, sju stycken nära en by och fem mer obestämt på ägor. För de 13 med mer klara by- eller gårdslägen gäller att fem finns också i närheten av gravar, Sm 11, Sm 16, Sm 30 (också broläge), Sm 44 och Sm 86. Ett fall, Sm 37, är nära broläge och sex, Sm 9, Sm 31, Sm 60, Sm 78, Sm 84, Sm 87 och Sm 113 kan enbart relateras till ett tänkt byläge. Förmodligen har bebyggelseenheter existerat nära dessa platser redan under vikingatiden även om det är oklart hur själva tomterna har legat. Två bebyggelseenheter ligger i närheten av kyrkplatser, Dänningelanda och Sandsjö. En har utvecklats till sätesgård, Tofta(holm). Ytterligare andra bebyggelseenheter kan genom sitt namn antas ha varit en huvudgård (Biskops)bo (Hansson 2001:47). Övriga namn som möter är Nöbbele, Stojby, Skaftarp, Kårestad, Trotteslöv, Ivla, Holsby och Repperda. Inte minst intressant är namnet Nöbbele som kan knytas till inte mindre än tre runstenar, Sm 9, Sm 16 och Sm 101.

Eftersom man inte gjort några undersökningar kring vikingatida gårds- eller bytomter måste man vara försiktig att dra slutsatser. Likafullt verkar det av ovanstående relativt troligt att stenarna oftast inte har rests i omedelbart samband med gårds- eller bytomter utan snarast i lägen på avstånd från dessa och snarast utmärkt gränsen för ägor. Det finns ett antal fall där gränsläget är mycket tydligt. Sm 37 har stått på gränsen mellan två byar. Sm 96 skiljer två härader och tre socknar. Sm 101 skiljer mellan tre byar och två härader. Det finns fler runstenar vilka man kan diskutera om de skiljt mellan större enheter än byar. I så fall kanske de inte nödvändigtvis måste knytas till den närmaste gården eller byn, något som annars skulle verka naturligt. Att resa runstenar i sådana lägen visar troligen också på att resaren har en framträdande position i samhället.

Torun Zachrisson (2002: 46) har diskuterat Sm 71 främst i förhållande till samtida bebyggelser och som en eventuell revirmarkering mellan två bebyggelseenheter. Runstenen har ett påtagligt höjdläge i avslutningen av en ås ovanför nuvarande Sandsjö kyrka och Sandsjön. Emellan åsen och kyrkan har funnits en liten bäck. Runstenen står på en ås som kan ha fungerat som en stig. Den är nära ett odlingslandskap med hackerör och inte långt från ett i senare tid bortodlat gravfält. Synligheten kan jämföras med Sm 77 som i sin nära placering vid Sävsjön i ett öppet landskap bör ha varit synlig från alla delar av sjön. Alltid när man diskutera runstenar vid sjöar bör man också beakta en eventuell förekomst av vintervägar. Zachrisson har i sitt resonemang använt sig av att runstensens närområde är väl undersökt. Tyvärr visar det sig att en bättre kunskap i detta fall öppnar för fler möjligheter till tolkning. Det talar också för att man rimligen bör förstå en runstens funktion utifrån mer än ett perspektiv.

Runstenar och gravar

I forskningen har man sedan äldsta tid observerat att runstenar många gånger har varit resta vid gravfält. Klos (2009: 343 f.) menar att den prototypiska placeringen för en runsten är vid gravfält. Hon menar sig ha observerat att runstenar på annan plats i sin text ofta språkligt markerar detta. Av de 55 ristningar i undersökningsområdet som någorlunda kan bestämmas till ursprunglig plats uppges endast 18 ha närhet till gravfält. Förhållandena skulle alltså vara annorlunda i undersökningsområdet än i landet i stort, dvs. Mälardalen där det största materialet finns. Möjligen kan denna bild modifieras något. Det har skett en stor bortodling av gravfält (jfr Zachrisson 2002: 42 f.) och runstenarna är dokumenterade sent i Småland. Kopplingen mellan kyrkor och vikingatida gravfält är också värd att närmare undersöka, vid Aringsås och Berga kan sådana konstateras. Å andra sidan gäller för några av de nämnda 18 runstenarna att de inte är i omedelbar närhet av gravfält, Sm 8, Sm 16, Sm 29, Sm 30, Sm 35, Sm 69 och Sm 71. Det är ju också osäkert om kopplingen till gravfält är avsedd eller tillfällig. För Sm 30 kan det vara naturligare att knyta an till broläget. Av de sju runstenar som kan ses som senare kan ingen knytas till läge bredvid gravfält, vilket kan vara en tillfällighet men ger en annorlunda bild än den man får av Klos' undersökning som ju huvudsakligen omfattar yngre runstenar.

Som helhet måste nog sägas att kopplingen mellan gravfält och runstenar inte är framträdande i undersökningsmaterialet, men att den ändå finns. Svårigheten är att veta om det är en direkt eller sekundär koppling. För att svara på den frågan måste man göra närmare undersökningar av runstensens förhållande till gravarna, något som skulle kunna göras i ca 15 av fallen. Förhållanden som är viktiga är naturligtvis om gravfältet varit brukat eller synligt

vid resandet av stenen, om runstenen står i anslutning till samtida gravar eller om den markerar gravfältets mitt eller utkant.

Runstenar och runresare

Det framgår ganska tydligt av inskrifterna på de småländska runstenarna att resarna hör till det övre skiktet i samhället (Stille 2008: 78ff.). Martin Hansson (2001) har undersökt om det finns ett samband mellan runstenar och de sätesgårdar som är kända några århundraden senare. Ovan har nämnts runstenar vid Biskopsbo och Toftaholm. Flera andra runstenar hör troligen till en bebyggelseenhet som under medeltiden vid något tillfälle kan beläggas som sätesgård, Sm 13 vid Högnalöv, Sm 17 vid Kråketorp, Sm 19 vid Stojby, Sm 64 vid Västhorja, Sm 165 Brobyholm, Sm 113 Tångerda och Sm IVOS1990;18 vid Mjäryd. I sin undersökning av dessa sätesgårdar påpekar Hansson vikten av att se gårdarnas placering och utformning utifrån en vilja att tydliggöra maktstrukturer. Man kan troligen anlägga ett liknande perspektiv på en del av runstenarna. Genom att ställa samman runtexterna och den rumsliga kontext de är placerade i bättre kan man bättre förstå det samtida samhällets organisation och föreställningsvärld.

I tidigare arbeten (Stille 2008, 2009) har jag framfört tanken att runstensseden är inspirerad ifrån Danmark och att en del av resarna vunnit sin position genom att sin verksamhet utomlands i Danmark och England. I bortåt hälften av de texter som går att analysera finns det markörer som tydligt markerar resarnas status. Tyvärr går det inte att urskilja någon klar skillnad i placering mellan stenar med statusmarkörer och de utan. Möjligen finns det för runstenar med statusmarkörer i texten någon liten övervikt för placering i eller vid kyrkor och vid gravfält.

Man kan utifrån de lägen som beskrivits ovan få någon slags bild av hur runstenarna förhållit sig till resarna. Det finns lägen vid statusgivande anläggningar som broar, kyrkor, eller gårdsanläggningar. Det finns gränsmarkeringar som anger ägor eller maktområde. Runstenarna är ofta väl synliga från olika perspektiv. De befinner sig längs vägar där människor färdas. En del befinner sig också vid gravfält. Ofta finns de på platser där flera av dessa lägen eller funktioner är aktuella. Det kanske är meningslöst att försöka skilja ut en primär betydelse. Snarare är det så att runstenen är multifunktionell och multimodal. Ett samlande perspektiv som gäller för flertalet runstenar i undersökningsområdet kan ändå sägas vara status.

Ny forskning

Potentialen att vinna ny kunskap om det vikingatida samhället genom att undersöka runstenarnas placering torde ha framgått av ovanstående. Kunskapen om det dåtida samhället är dock relativt begränsad. Det behövs alltså förnyade arkeologiska och historiska undersökningar, för att få en klarare bild av bebyggelselägen och bebyggelseenheter. Detta gäller inte minst i Småland (Stille 2007). Det är mycket få undersökningar som har gjorts av sent vikingatida boplatser, vägar och brokonstruktioner. Få undersökningar har gjorts av ett in situ stående runstensmonument och dess närmaste omgivning. För att framgångsrikt kunna ställa in runtexterna och annan information som man kan få av ristningarna och stenarna i ett socialt sammanhang är sådana undersökningar nödvändiga.

Bibliografi

- Bianchi, Marco, 2010: *Runor som Resurs. Vikingatida skriftkultur i Uppland och Södermanland*. Runrön 20. Uppsala.
- Brink., Stefan, 2002: ”Runstenar och gamla vägar i Småland.” I *Om runstenar i Jönköpings län*.
- Hansson, Martin, 2001: *Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid*. Stockholm.
- Klos, Lydia, 2009: *Runensteine in Schweden. Studien zu Aufstellungsort und Funktion*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 64. Berlin–New York.
- Om runstenar i Jönköpings län*. Red. av Jan Agertz och Linnea Varenius. Småländska kulturbilder 2002. Jönköping.
- Runor i Kronobergs län*. Red. av Martin Hansson och Per Stille; Mats Nässert grafisk form. Kronobergsboken 2008. Växjö.

- Samnordisk runtextdatabas*, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. = <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>.
- Sm [+nummer] = SmR
- SmR = Ragnar Kinander: *Smålands runinskrifter*. Sveriges runinskrifter 4. Stockholm 1936–61.
- Stille, Per, 1999: *Runstenar och runrisstare i det vikingatida Fjädrundaland. En studie i attribuering*. Runrön 13. Uppsala.
- Stille, Per, 2002: ”Kristen tro och runstenar i Jönköpings län.” I *Om runstenar i Jönköpings län*.
- Stille, Per, 2004: ”Finns det runsvenska namnet Gildi på U 644 och U 654?” I *Blandade runstudier* 3, 71-75. Runrön 18. Uppsala.
- Stille, Per, 2006: ”Lekter i vikingatidens småländska runstensmonument.” I *Lekt och lärt. Vänskrift till Jan Einarsson 2006*, red. Sofia Ask, Gunilla Byrman, Solveig Hammarbäck, Maria Lindgren och Per Stille. Rapporter från Växjö universitet, Humaniora, 2006 nr 16. Växjö.
- Stille, Per, 2007: Runstenarnas plats i det mentala och sociala landskapet i tiohundralets Tiohärad. En skiss till ett forskningsprogram.” I *Urminne. Tidskrift för arkeologi i sydöstra Sverige* 2007/6.
- Stille, Per, 2008: ”Runstenar och runresare i Småland.” I *Runor i Kronobergs län*.
- U [+nummer] = Ellias Wessén och Sven B. F. Jansson: *Upplands runinskrifter*, bd. 1–4. Sveriges runinskrifter 6–9. Stockholm 1940–58.
- Zachrisson, Torun: 2002: ”Ärinvards minne – om runstenen i Norra Sandsjö.” I *Om runstenar i Jönköpings län*.

Appendix

Här anges bedömningen av vilken nivå av kunskap som finns vad gäller runstenarnas placering.

Mikronivå, stenen står på ursprunglig plats: Sm 7, Sm 8, Sm 19, Sm 42, Sm 60, Sm 61, Sm 64, Sm 71, Sm 77, Sm 78, Sm 89, Sm 90, Sm 93, Sm 96. Summa 14

Mikronivå, dokumentation av stenens ursprungliga plats: Sm 1, Sm 5, Sm 11, Sm 13, Sm 16, Sm 17, Sm 20, Sm 29, Sm 30, Sm 31, Sm 35, Sm 36, Sm 37, Sm 44, Sm 45, Sm 48, Sm 53, Sm 55, Sm 62, Sm 91, Sm 99, Sm 100, Sm 101, Sm 110, Sm 111. Summa 25

Makronivå, dokumentation av ett ungefärligt läge för stenen: Sm 9, Sm 21, Sm 46, Sm 52, Sm 59, Sm 73, Sm 75, Sm 76, Sm 80, Sm 84, Sm 86, Sm 87, Sm 113, Sm IVOS1990;18, Sm NOR2002;25. Summa 15

Okänt läge för stenen: Sm 2†, Sm 10, Sm 15, Sm 27, Sm 28, Sm 32, Sm 33, Sm 34†, Sm 39, Sm 40, Sm 43, Sm 51, Sm 63†, Sm 69, Sm 72, Sm 85, Sm 92, Sm 97, Sm 98, Sm 102, Sm 103 Sm 104, Sm 105, Sm 106, Sm 107, Sm 109, Sm 112, Sm 170. Summa 28